

חירות הבחירה

נכתב על פי שיעור של מרן ראש הישיבה הרב נחום רבינוביץ שליט"א

פסחים קיח' ע"א? זאמר ר' יהושע בן לוי: הני עשרים וששה הורו כנגד מי? כנגד כיו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו... וכי מאחר ראיכא הלל הגדול אן מאי טעמא אמרינן האי [הלל המצרי הנאמר על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבוא על הציבור לכשנגאלין — רש"י] משום שיש בו חמישה דברים הללו: יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים וחבלו של משיח... דכתיב: "לא לנו ד' לא לנו", ואמר ר' יוחנן: "לא לנו ד' לא לנו" זו שעבוד מלכויות. איכא דאמר זו מלחמת גוג ומגוג.¹
טעם זה של חבלו של משיח אין מוכן הקשרו לענין כל עיקר. ארבעת הטעמים האחרים עניינם הוא: מהלך גאולתם של ישראל, אך מה עניין חבלו של משיח לכאן. המאורעות בכללותם מציינים את זכותם של ישראל וכן יש בהם רמז למהותה של הגאולה. יציאת מצרים — זכותם של ישראל — "בצאת ישראל ממצרים" "היתה יהודה לקדשו" — ישראל בחרו להיות עם קדוש, כדברי הנביא: "זכרת-לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"² — זכות זו עמדה לישראל לאורך ימים בדומה לענין קריעת ים סוף — ישעם היותה נס גדול, עדיין דרוש היה אומץ לבו של נחשון שייכנס אל המים "הק" מתוך האמונה שהים; אכן יהפך לחרבה. ענין זה מצוין יותר מכל את מהות ההצלה. לכאורה, דבה פשוט הוא שכאשר המצרים מאחורי-הים — והים לפניהם — האפשרות היחידה הנותרת היא טביעה בים, אלא שניתן לעשות זאת גם מתוך קידוש שם שמיים, ובאפשרות זו בחר העם. אפשרות זו של בחירה בקידוש שם שמיים על פני אפשרויות אחרות כמו השתחוויה לצלם, שזורות-בכל מהלך ההיסטוריה של עם ישראל, אולם היו גם מצבים שאפשרות זו נשללה מהעם. באשר הם הומתו ללא שום בחירה כדוגמת "השואה". מצב זה מצוין שעבוד החלטי לעומת החירות, שהיתה קיימת בעבר ובאה לידי ביטוי בבחירת קידוש ד'. ומצב זה מצוין בפסוק — "לא לנו ד' לא לנו" — אין לנו אפשרות לבחור בקידוש ד' — והאם מצב זה איננו מצוין בחבלו של משיח? ודבר זה מחייב לאחרינו את העקבתא דמשיחא עד הגאולה העתידית.

ניתן למצוא לענין זה גם יישום הלכתי, שיוכיח עד כמה טענה זו אמיתית היא. הרמב"ם בתחילת הל' תרומות דן בענין חיוב תרומות ומעשרות הקיים דוקא בארץ ישראל — מן התורה, ובמקומות הסמוכים לה — מן הנביאים, וארץ ישראל — הכוונה היא לארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא — כיבוש רבים? ובהמשך כותב הרמב"ם: "כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה, כיוון שגלו בטלו קדושתן. שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא.

¹ ירמיהו ב' ב'.

² ע"א היב בהל' תרומות.

כיון שעלו בני הגולה [בימי שיבת ציון] והחזיקו במקצת הארץ, קדושה קדושה שנייה העומדת לעולם, לשעתה ולעתיד לבוא.³

ובהלכות בית הבחירה כותב הרמב"ם: "ולמה אני אומר במקדש וירושלים, קדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קידשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר "והשימותי את מקדשיכם" ואמרו חכמים: אעפ"י ששמומין בקדושתן הן עומדים, אבל חיוב הארץ כשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקידשה, לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה, הוא מקודש היום, ואעפ"י שנלקח הארץ ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות".⁴

ידועה קושיית הכסף משנה – שהרי בכיבוש ראשון גם היתה חזקה, ואם כן מהי עדיפותה של החזקה בכיבוש שני, שהיא איננה מתבטלת לעולם, וכן כמה עדיפה החזקה על הכיבוש, שאילו בכיבוש, לאחר שנלקחה הארץ מידי העם בטלה הקדושה ואילו בחזקה, אין הדבר כן. והסבר הדברים כך הוא:

קיימות שתי בחינות שונות בדין מצוות התלויות בארץ. אחת הבחינות היא, שאדם העומל בקרקעו – זורע וקוצר, צריך לתת מס לכהנים – ולמעשה נוצרת כאן הגבלה מסויימת על בעלותו, ולעומת זאת בשנה השביעית – כל קרקעותיו הן הפקר – ואינן שייכות לו, וממילא לא קיימות לגבי חובות אלו. ובאן עסקנו למעשה בהגבלה ממונית.

הבחינה האחרת של המצוה היא בדיני איסור – הפרשת המיסים, היינו התרומות ומעשרות מן הקרקע ומכל שאר הנכסים, יצרה קדושה מסויימת שבאה לידי ביטוי בכך שזה האוכל תרומה – נענש על כך. [הל' תרומות פ"ו הלכה ה'] ולמעשה, התורה שילכה בדיני מצוות התלויות בארץ בין ההגבלה הממונית ובין האיסור – בקדושה החלה על הפירות ידומיהן.

ומהו מקורה; אם כן של הגבלת בעלות זו?

התורה בפרשת מטות – פרק ל"ב דנה בענין בני גד ובני ראובן שרצו לנחול בעבר הירדן המזרחי, משה מתנה את מילוי בקשתם, בהשתתפותם בכיבוש עבר הירדן המערבי – וטעמו של משה, יובנו על פי דברי הרמב"ם שראינו בהל' בית הבחירה ובהל' תרומות.

הבעלות שצריכה לחול על ארץ ישראל כדי שיתחייב העם בתרומות ומעשרות צריכה להיות לאחר כיבוש רבים. ארץ ישראל שייכת לבלל ישראל, ואין למעט מכלל ישראל שני שבטים, שלמעשה הם כבשו את נחלתם, אך אין די בזה. לאחר הכיבוש, כלל ישראל, זכאי לתת ליחירים – שבטים או משפחות להתנחל כרצונם במקום אחר, וזאת, תוך כדי מסירת הבעלות על הקרקע, זאת רק לאחר שנעשה "כיבוש רבים" בכל המקומות; ודבר זה דומה לענין הטלת המיסים – לאחר שבעצם קבע את המימשל, מימשל זה יש בכוחו להטיל אחר כך חובות מסויימות או מיסים על התושבים. במקרה, שהעם גולה מארצו, כלומר מפסיד את בעלותו על הקרקע, ממילא גם בטלה הקדושה שנוצרה בארץ עם יצירת הבעלות הממונית. כשעלה עזרא לארץ בימי שיבת ציון וקידשה – למעשה לא היה קיים בזמנו מצב של כיבוש

³ שם הלכה ה'.

⁴ הל' בית הבחירה פרק ו' הלכה ט"ז.

רבים, שהרי לא כל העם עלה מן הגולה, והמציאות של הארץ טרם בואם, היתה של הפקר גמור, הפקר שהפקיע כורש בהצהרתו על בנין הבית, ואלה שהגיעו לארץ זכו בקרקעות כיחידים ולא כרבים.⁵ קרקעות, שיחידים הם הבעלים, הרי הם רכושם הפרטי, וממילא לא מוטלות עליהם שום הגבלות, וכל המצוות שקיימו העולים, היו בכח האמנה שנכרתה כמובא נחמיה⁶ – העם בחר ברצונו בקיום המצוות התלויות בארץ – יחידים זכו לכלל ישראל זכויות ממוניות של מיסוי, וכך מובא בירושלמי לקידושין פ"א ה"ח: "והרבך מאבותיך" אבותיך פטורין היו ממצות הארץ ואתם פטורים הייתם ונתחייבתם ומעשה זה של יצירת ההגבלות הממוניות מחיל בעקבותיו גם את הקדושה, ואם כן, כיוון שבבית שני, היחידים יצרו את ההגבלות תוך כדג כתיבת אמנה המחייבת את כולם, ממילא היא מחייבת גם את כל הדורות הבאים, ללא כל אפשרות של ביטול, מה שאין כן בימי בית ראשון – הגבלות שיצרה אותם התורה, הן מתבטלות במידה ומשתנים תנאי הקיום כגון חורבן הבית.

ומכאן, רואים אנו, מהו כוחה של הבחירה, ומהו עדיפותה על פני גזירה אלוהית.

ולענין חבלו של משיח – כאשר הוא משתקף במהלך ההיסטוריה רואים את השיעבוד המוחלט עם חוסר האפשרות לבחירה ואפילו לא במיתה עד היציאה לחירות המוחלטת לעתיד לבוא, הרחבת אפשרויות הבחירה שהתחילה באבות הראשונים דרך משה ביציאת מצרים וקריעת ים סוף וכשהוא מגיעה לשיאה בימי עזרא עם יצירת האמנה, בחינת "קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנולדים עליהם ולא יעבור"⁷.

כתב וערך: עוזר גריינר

⁵ הרשיש לערויות פ"ח.

⁶ נחמיה פרק י' פסוקים ל"ד-מ'.

⁷ אסתר פרק ט' פסוק כ"ז.